Inträdes tal, af Biskopen och Pro-Cantzleren vid Lunds Akademi, Dokt. Olof Celsius

Bokutgåva

Texten ingår i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1786. Första delen*, s. 123–133. Tryckt hos Carl Deleen och J.G. Forsgren, Stockholm 1801.

Mine Herrar!

Våre Gustafver, dem hela verlden känner, hafva med många förträffliga egenskaper, hvilka varit dem ensamt förbehållna, förenat den himlagåfvan, att yttra sig med lätthet och behag; hvarföre de äfven ibland sitt folk vördades som yppersta mönster i vältalighet. Jag nämner detta, att således tidigt bereda mig vägen till eder bevågenhet, hvilken jag vid detta tillfälle så väl behöfver; ty namnet är älskadt och sprider ynnest. Allt annat, hvad de gjort, öfverstiger dessutan vida mitt beprisande. Den förste Gustafs tunga slöt som en ren och strid åder, när han borde upplysa och uppmuntra, bestraffa: villig och snar till de förre, men alltid tvungen till det sednare: ständigt vigtig och rättvis. Gustaf Adolph den verkeligen *Store*; ty detta tillägg föddes icke af smickret i hans lifstid, men af uppförandet derunder sedan han försvunnit; icke heller blott inom det riket, der han regerat, men i verlden, som ansåg honom dertill högst värdig; den sanna äran är nemligen en frukt af stora värf, och kommer icke påkallad, utan obuden och af sig sjelf: denne Prins, om han ej medelst bördens höjd af Försynen varit ämnad till Konung och hjelte, hade han igenom en medelmåttigare otvifvelaktigt blifvit sitt fosterlands Tacitus eller Livius; nu blef han Cesar, lika färdig att makalöst beskrifva stora värf, som att utan like bedrifva dem. De dyrbara bladen, lemningar efter denne Konungens få lediga stunder, som innehålla historien om Vasa Konungarnas regementen, äro märkvärdiga vedermälen deraf. Carl Gustaf omförmäles af skribenter som den bäst talande Prins på sin tid 1. Men hvilken är den tredje Gustaf lik, när han talar med Vasarnas tunga, och när han hägnar vältalighet?

Svenska Akademien, hvars namn innebär dess ämne, är denne Monarkens verk. Dess höge Stiftare, som sörjer för allt Svenskt, vill att hans ärfda rike skall gifva lagrade Ciceroner, Virgilier och Homerer, så väl som segerhjeltar; om afståndet dem emellan tål jemförelse, och den icke synes för dristig. Jag vördar, gemensamt med alla, den höga Stiftarens visa ändamål, och anser med djupaste undersåteliga erkänsla den oskattbara förmån, hvilken Kongl. nåd mig tillskyndat, när jag nu som ledamot af denna Akademi får visa mig inför densamma. Men fruktan är hos mig stor, att jag strax vid inträdet föga rättfärdigar min Konungs val, eller fredar min heder inom ett så lysande, så läckert samqväm, der äfven medelmåttan är ett oförlåtligt fel. Jag dristar likväl ej att misslika hvad Konungen behagat, om icke tyst och inom mig sjelf, emedan jag mig sjelf bäst känner. Det öfriga måste jag lemna till ödet och en skonsam allmänhet; hvilken, då den ibland har täckts med gunst anse hvad som under muntra ungdoms år af mig kunnat åstadkommas, utan tvifvel blifver billig i dess fordringar, sedan den tiden icke nalkas utan kommit, då själens eld med kroppens värma aftynar, och viljan står blottad af all hjelp, så mycket mera beklagansvärd, som hon ickedestomindre känner de skyldigheter hon med allt sitt sträfvande ej förmår afbörda sig.

Får jag lof, mine Herrar, i det nödtrång jag står, att ifylla mitt annars magra tal med andras anmärkningar om det språk, som är satt under edert förmynderskap; och således på de fattigas vis hjelpa mig fram med lån? Hvem vet icke att Svenskan räknar sin ålder lika med nordens invånare. Aldrig på egen botten öfvermannade, men ofta på främmandes deras herrar, tala vi ännu, i anseende till grunden och arten, det

gamla *Asa målet*, hvilket ifrån den mindre Asien fordom med nationen hitfördes, lika få oöfvervinneligt som Göterne igenom alla tidehvarf. Man finner här och der lemningar af språket på de flesta orter, hvarest våra förfäders och slägtingars vapen fordom sväfvade. I Crim, eller det nu ryktbara Taurien, hvarmed den ärerika Catharina icke längesedan vidgat sitt välde, och hvarifrån våra stamfäder förmodeligen utgått, talades Götiskan af ett folkslag skildt ifrån Musselmännen, hvilket lefde under tvång, sammanpackadt inom bergen, ännu vid medlet af sextonde seklet, som flere resebeskrifvare berätta. Sjelfva Italienskan företer stundom vedermälen efter Longobardernas mångåriga vistande på andra sidan Alperna; och, hvad besynnerligast är af allt, ett folkslag groft och barbariskt; men föga kändt och omtaladt, lefver i den dag som i dag är i nejderna af det Venetianska, hvilket kallar sig *Kimbrer* eller *Sette Comuni.* De tala det gamla Nordiska språket i det närmaste, styra sig sjelfva under bibehållandet af sina gamla lagar, seder och klädedrägt; men tåla ingen främmande öfverhet. Skulle de väl vara qvarblifsler efter Marii segrar? 2 Det Götiska språket eller *Norræna Tunga* talades, skönt än i särskilta brytningar, snart sagdt öfver hela Europa i de äldre tider, när de slägter undantagas, som ifrån Slaver härstammade. Det har således blifvit en moder för Tyskan, Holländskan, Engelskan, ja sjelfva den skrytande Fransyskan till någon del. Ty när våra slägtingar Frankerne gingo öfver Rhenströmmen in i Gallien, ledsne vid de förra säten, att efter då varande tiders bruk söka sig andra, måste det landets inbyggare, dem Cesar fordom hade kufvat, åter maka åt sig, då Frankiskan nyttjade vapnens välde, att äfven segra öfver deras tungor; hvaraf *la Langue Romance*, eller *Lingua rustica Romana*, en med bortskämd Latin förblandad Frankiska, något före Caroli Magni regements tid ibland den sämre delen af folket uppkom, och Fransyskan sedermera efter handen tillskapades, hvilken nu så vidsträckt utbreder sin prakt i skaldekonst och vältalighet, att hon vill synas öfver alla.

Engelskan är Anglernas och Saxernas fordna tungomål, och således äfven vårt. Sedan desse våre bröder och grannar lagt under sig Britannien, och de der varande, samt ifrån Cesars tid med Romare utblandade hemfödingar tvingades af sina inbudna men ohöfliga gäster, Saxerna, att emottaga både namn, lag och språk, stadgades Anglo-Saxoniskan i detta landet medelst de nordiska folkens täta infall, och derstädes inrättade regementen. Hon talades i England alltintill inkräktaren Wilhelms påtrugade regering, då hon med Gallo-Frankiska ordbrytningar utspäddes, samt blef småningom det språk som, nu fejadt och städadt, pryder Popes, Homerus med flera förträffliga skrifter i både bunden och obunden vältalighet, hvilka ifrån Engelska bokpressar nu spridas öfver allt, och med största behag lika allmänt läsas.

Svenskan, dennas nära anhörig, måste ju kunna stiga till samma höjd. Hon höll sig ren ifrån främmande inblandningar intill de åren, då Pommerska och Meklenburgiska prinsar bestego den Svenska thronen, och med dem många utländska slägter, ej mindre till språkets än folkets förderf, i landet inflyttade. Men så snart den stunden efter Försynens skickelse inföll, då den välsignade Vasa Stammen intog deras rum, rensade hon sig sjelf så godt hon förmådde; så att den store Ärke-Biskopen Laurentius Petri, med sin Broder Olaus, begge reformationens dyra redskap, kunde vinna beröm för en väl skuren penna, som gaf mönster efter hvilka man sig rättade. De tidehvarf som sedan förflutit, hafva ej annat kunnat än mycket verka på ett språk, hvilket, lemnadt till tungans tygelfria fart och modens nycker, utan reglor och ans, har måst uppoffra sig sjelf, likt ett barn utan gångstol, eller en yr yngling utan uppsigt. Den tiden man mycket reste i Tyskland, och betjening derifrån icke sällan brukades i det Kongliga Cantzliet, blef Svenskan, icke till sin förmån, ofta tvungen efter Tyska sammanbindningen, samt således tung och obeqväm: ett skick, hvilket hon ganska länge har behållit, så mycket olideligare, som man derjemte hade för sed, att utan behof utspäcka allt hvad man skref med främmande helst Fransyska ord, hvilka der skulle lysa. Den som tillegnade sin gynnare och välgörare någon bok, eller uppvaktade med bref, kunde icke den tiden på Svenska dermed visa honom sin vördnad, men *témoignerade* sin *submissa devotion.* Så skref man i det förra och länge i begynnelsen af detta århundrade. Menniskorna äro sig lika i alla folkslag och tidehvarf. Samma dygder, samma fel och samma nycker mötas allestädes. Cicero visar på flera ställen i sina skrifter sitt obehag deröfver, att hans landsmän ändteligen ville skryta med inblandning af grekiska ord, då de skrefvo i modersmålet, och Plautus gör redan

i sin tid skämt deraf i sina Comedier. Icdestomindre hafva förra seklets lärde, Lipsier, Casauboner, Scaligerer med flera fallit i samma svaghet.

Denna Svenskan, mine Herrar, omgifven af så många slägtskaper, så mycken egen urgammal heder, och i så många åldrar vår oförryckta egendom, är ju det språk, af hvilket denna Akademi bär namn, och som är af Monarken lemnad till eder vård: icke sådan som den fordom talades, på stenar inhöggs, och i Rimkrönikor läses; men som den nu befinnes, sedan Stjernhjelmar, Columber, Rosenhanar, Wexionier, Lagerlöfvar i det förflutna, samt framför alla, Daliner med flera i vårt löpande sekel, hafva lyft dem opp ur gruset, och visat icke endast dess beqvämlighet för häfd, men äfven redan gifvit den en sådan glans, att purpurklädde män nu mera icke vägra bära lagrar, hämtade ifrån sjelfva höjden af den Svenska Olympen.

Vi äro således lycklige deri, att vi ej tagit emot denna pupillen, då den ännu var yngre, eller i dess alldeles ohyfsade ålder; men sedan dess fägring med åren blifvit ökad; ty språken likna icke menniskorna som tala dem, hvilka i ungdomen äro fagra, men skrynkliga och obehagliga sedan håren grånat och intet smink hjelper. Jag spår slutligen, hvad väg Akademien går, för att vinna det ädla ändamål vår Skyddsherre och vise Stiftare åsyftar. Dess värde ledamöter hafva Engelsmän och Fransmän till föregångare, ja äfven de gamle Romare; och lära utan tvifvel trampa deras fotspår. De sistnämdas språk, nemligen Latinen, så förträfflig den sedan blef, var dock i Andronici, Pacuvii, Ennii, ja ännu Plauti tider lika så ohyfsad och regellös som Svenskan; men de togo Grekernas skrifter till mönster. Athen var deras Paris, der sjelfva Cicero öfvade sig i vältalighets konsten, då Demosthenes blef hans efterdöme, hvars smak han förde med sig till Rom. De rike och förnäme i denna verldens hufvudstad skaffade sig qvinnor ifrån Grekland för barnens uppfostran, likasom fransyskor nu för tiden förskrifvas till samma ändamål ifrån Paris. Grekiskan talades i alla sällskap, äfven ibland fruntimren; hvarföre den skämtsamme Juvenalis säger, att intet fruntimmer i Rom tror sig vara nog artigt, om det ej talar Grekiska 3. Men aldrig kallade detta högdragna folket Grekiskan sitt modersmål, änskönt hon hos dem länge både talades, skrefs och lästes. I behaglig tid gåfvo de henne afsked, så snart Ciceroner, Virgilier, Horatier med flere stego fram; då redan det grofva och ohyfsade i Latinen var afhyfladt, och smak vunnen. Aldrig fick Latinens manliga och med sjelfva folket beslägtade lynne förbytas, att icke språket måste förlora sin merg; ty Grekiskan var, som nationen, vig, hal och löpande, men Latinen deremot, lik sina hjeltar, allvarsam och vigtig.

Fransmännen, hvilkas skrifter så allmänt förlusta oss, att de nästan utgöra hela vår läsning och vitterhet, hafva följt dessa efterdömen, hvarutom de aldrig kunnat uppnå den höjd de nu innehafva. Rom och Athen äro ännu qvar i de makalösa snilleafvel, som derifrån kommit, dem en skonsam tid, hvilken annars allt förtär, har gunstigt velat lemna oss. Ur dem hafva Fransmän och Engländarn lärt att tänka sant och högt, eller hänledt den fria själens smak, hvilken mera kan kännas än med ord beskrifvas. Redan i det förflutna seklet lade de förre grunden dertill, medelst flitigt nyttjande af de gamlas skrifter. Der samlade de kärnan, som sedan blef deras egen. Man öfversatte i Frankrike flitigt de bästa Grekiska och Latinska lemningar; hvarmedelst man riktade hjernan med en förut okänd tankemåtta, och språket med utvägar att mera beqvämt än tillförne gifva sina tankar i ord öfver hvarjehanda ämnen. Jag har någorstädes funnit antecknadt, fast jag förgätit stället, att Amiots gamla men mycket berömda öfversättning af Plutarchi sammanliknelser varit den första bok, som gifvit det Fransyska Fruntimret smak för läsning. Boileau, hvilken ännu behåller sitt värde, befryndade sig så med Juvenalis och Horatius, att han som knappast kunde bevara sig undan förebråelse för stöld, ehuru han alltid så låntog att man ej kunde skilja hans eget ifrån deras; och Voltaire, Europas älskling ej mindre än Cothurnens heder, hade förmodeligen ej med sin förträffliga Henriad vunnit rum när intill den Trojanska hjeltens skald, om han icke ur Eneaden hämtat krafter, och likasom insupit Virgils anda. O, att denne skalden ägt så snyggt hjerta, som hans penna var förträfflig! huru skulle han icke blifvit älskad igenom alla åldrar! men i menskligheten måste alltid något saknas. Svenska Akademien känner de gamlas skrifter så väl som våra medtäflare, och vill med dem dricka ur samma Aganipp hellre än efter dem ur ränniln. Hvi skulle man kasta bort nycklarna till dessa helgedomar, eller döda de så kallade döda språken på

nytt, som sker när de så allmänneligen föraktas som nu, och vid våra lärosäten vräkas ibland skräpet, om icke ur dem efter handen fördrifvas, till en obotlig skada för rättskaffens smak i Svensk vältalighet och skaldekonst. Så otacksamme må vi icke vara emot dessa våra välgörare och mönster i tal och skrift; som likväl voro de endaste, hvilka efter det djupa barbari, hvari verlden låg, uppstodo efter flera hundrade års tystnad, så till sägandes ur sina grifter, vid slutet af det femtonde och början af det sextonde seklet, att skingra mörkret, fördrifva okunnigheten, återföra den allt sedan Romarnes tid förlorade rätta smaken, och upplifva det dufna snillet, hvilket utan deras hjelp icke hade kommit till det lif det nu äger, eller fått den styrka hvarmed det nu skryter. Läsom de nye, men lemnom icke de gamle; de förra till tidsfördrif, de sednare till förkofran; och dragom honung ur begge: så skall deraf i tiden födas något förträffligt, och många Svenska pennor skäras, som utsprida vår höga Stiftares och Beskyddares lof, sig sjelfva till heder; hvarunder de icke heller lära förtiga deras prisvärda möda, som varit Hans verktyg.

Noter

1)

Conring de Not. Sing. Rerumpubl. Op. T. IV. p. 37. Nostro seculo dissertissimus fuit Car. Gust. R. S. Omnia in senatu proponebat, et per aliquot horas orationem habere potuit.

2)

Dei Cimbri Veronesi e Vicentini Libri due, di Marco Pezzo. In Verona 1763 8:o. Andra Boken, som innehåller Cimbrico Vocabulario, visar tydeligen, att desse Cimbrer äro afkomlingar af det gamla Germaniens fordna invånare, våra samstammingar.

3)

Juvenal. Sat. Lib. 2. ..... se non putat ulla Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est.

Digitaliserad av Litteraturbanken.

Konverterad av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/littbank-CelsiusO_Intradestal1786.

Filen skapad 2018-12-13 18:19:46.730188